

WIJSHEID IN CHAOTISCHE TIJDEN

Als er één filosofische stroming is, die hoort bij chaotische tijden, dan is het wel de Stoa. De stoïcijnse filosofie bloeide in de laatste eeuwen van het Romeinse Rijk: een rijk zo groot dat de bewoners ervan zich niet konden voorstellen dat wat daar gebeurde nog door een mens kon worden overzien, laat staan gecontroleerd en bestuurd. Alleen een god zou dat kunnen en daarom vergoddelijkten zij hun keizer: *divus* Augustus. De Stoa maakte een opmerkelijke ervaring door in de tijd van de godsdienstoorlogen aan het begin van de moderne tijd. Oorlogen waren er altijd geweest, maar tot aan de reformatie was er tenminste altijd nog het hoogste gezag van God, gesymboliseerd in de 'ene heilige katholieke kerk'; toen die zelf uiteenviel, was de chaos compleet. Ook in onze eigen tijd geniet de stoïcijnse filosofie een opmerkelijke populariteit, nu niet alleen de kerk geen gezag meer heeft en de wereldse gezagsdragers alom gewantrouwd worden, maar zelfs de nieuwe goden en heersers, wetenschap en technologie ons blijkbaar niet meer tegen de chaos kunnen beschermen. Kunnen ook wij weer steun ontleen aan de filosofie, en met name de ethiek, van de Stoa?

Eigenlijk komt die hele ethiek neer op één fundamenteel principe, even eenvoudig in te zien als moeilijk om daadwerkelijk te realiseren: maak onderscheid tussen de dingen waaraan je iets kunt doen, en de dingen waar je niets aan kunt doen. Als je dat onderscheid weet te maken, aldus de Stoa, zie je in dat het zinloos is om je bezig te houden met de dingen waar je toch niets aan kunt doen. Het is zelfs zinloos om je *zorgen te maken* over de dingen waar je niets aan kunt doen. Makkelijk gezegd – kunnen we daar iets mee in tijden van Corona?

Laten we proberen het principe niet slechts als een goedkope slogan te nemen maar goed te begrijpen. Het zegt niet alleen dat je niet moet proberen iets te doen aan de dingen waar je toch niets aan kunt doen, maar ook dat je je wel degelijk moet richten op de dingen waar je wel iets aan kunt doen. We moeten doen wat we kunnen om het virus de baas te worden (en iedereen kan daaraan meewerken – al is het maar door je strikt te houden aan de adviezen van bevoegde instanties en elkaar daarop aan te spreken). Maar dat wisten we toch al, en dat doen we toch al (althans velen van ons, en min of meer...)? Daar hadden we toch die stoïcijnse wijsheid niet voor nodig?

Inderdaad, maar die wijsheid zegt ook iets over wat we allemaal nog meer doen dan ons bezig te houden met de dingen waaraan we iets kunnen doen: we maken ons zorgen, we zijn bang voor wat ons te wachten staat. Dat wil zeggen: we houden ons bezig met wat er uiteindelijk zal gebeuren door of ondanks al onze pogingen om het probleem op te lossen. Maar wat er uiteindelijk zal gebeuren, of het zal lukken het virus in te dammen en hoe lang dat nog zal duren, en wie er vóór die tijd wel of niet het slachtoffer van zal worden – dat hebben we niet zelf in de hand. Ongerust zijn, bang zijn, bezorgd zijn – dat is ook je bezighouden met de dingen waaraan je niets kunt doen.

Maar is het niet onvermijdelijk dat we bezorgd zijn? Volgens de Stoa niet: als we tenminste leren onderscheiden tussen het inzicht dat de toekomst onzeker is en het gevoel van angst of onrust dat we daaraan vast maken, tussen de waarneming van een dreiging en het oordeel dat maakt dat we erdoor verlamd raken, tussen het gevoel van pijn en de klagende vraag waarom dat mij moet overkomen.

Doen wat je kunt om te zorgen dat het goed gaat zonder je zorgen te maken over het resultaat. Dat is stoïcijnse wijsheid. Is dat gemakkelijk? Nee – de Stoa zelf was ervan overtuigd dat er nog nooit een wijze had bestaan. Maar het blijft de moeite waard om het te proberen.